

**karel
čapek**

**obrázky
z domova**

Karel Čapek

LEDA

OBRÁZKY Z ČECH

Rodný kraj je kraj dětství, kraj prvních a proto i nejsilnějších dojmů, objevů a poznatků. Člověk se tam nemusí vracet, protože tam vlastně nepřestal žít, ať se octne kdekoli. Rodný kraj je jako rodný jazyk; i kdyby někdo mluvil nebo psal jiným jazykem, nepřestane myslet a snít jazykem svého dětství. To není vliv, nýbrž něco původnějšího a silnějšího: to je kus vlastní duše a osobnosti.

/1938/

Z NAŠEHO KRAJE

Je to ten kout mezi Úpou a Metují, mezi Babiččiným údolím a mírnou kotlinou Jiráskova Hronova. Kdekoliv se vyleze na kopeček, je vidět na severu Sněžku a na východě Bor a Hejšovinu, velké hraniční kameny země. Těsně kolem jde jazyková hranice; jen v Trutnově jsou Němci, kdežto ve vsích, v Žacléři, v Olešnici a jinde se mluví jazykem, kterému vůbec nikdo nerozumí. Na kopcích žijí tkalci duchaři; podle řek je jedno bojiště za druhým – Trutnov, Skalice, Náchod a dole Sadová, se štíhlými pomníčky, které povídají, kolik tam padlo mladých lidí. Tak to je ten kraj mírných a poněkud chudých políček, březových hájků a dvojí veliké památky: po Boženě Němcové a Aloisu Jiráskovi.

Co se Boženy Němcové týče, snad by byl ještě ledacos věděl můj nebožtík dědeček ze Žernova; jenže toho jsem se zapomněl ptát, dokud byl chudák starý živ. Ale můj tatínek dosud pamatuje pana otce z Ratibořického mlýna, který až do stáří byl šelma veliký, a potom bláznivou Viktorku. Neboť vězte, že nezemřela tak, jak stojí psáno v Babičce; žila ještě velmi dlouho, malá, s drobným kulatým a svrasklým obličejíčkem, prý jako jablíčko, a chodila žebrot i k Čapkům na Žernov; přišla a slova neřekla, dokud nedostala kus chleba; jen se tuze zlobila a vykrákala mého tatínka za vlasy, když za ní kluci daremní pokřikovali.

Proti tomu můj dědeček z maminy strany byl z Hronova, obchodoval s obilím a potom byl mlynářem v pazderně. Tedy tenhle dědeček znal tuze dobře tatínka od pana Jiráska; ten byl pekařem a takto i kunčoftem mého dědečka, který jezdil s obilím až do Hradce a vozil tam studentu Aloisovi pozdrav z domova, bochníček chleba a někdy nějaký ten šesták šajnový. Moje babička z té strany byla z machovských sekerníků; když si v stáru přeříkala celé Jiráskovo „U nás“ (četla nahlas, jako by se modlila), prohlásila uznale: „To je hodný.“ I dávám svědectví, že po paměti i podle doslechu potvrdila všechno, co tam pan Jirásek napsal; řekla, že je to čistočistá prauda.

Malé Svatoňovice, mé rodiště, jsou známy svou Panenkou Marií, která sice není tak mocná jako Vambeřická, ale přece je zázračná; za mne tam maminka chodila obětovat vosková prsa, abych byl silný na plíce; avšak tato vosková prsa měla vždy ženská ňadra, což ve mně tehdy vzbudilo podivnou představu, že my hoši nemáme žádné plíce, a marné očekávání, že mi vlivem maminy modliteb narostou. Po kraji kolem jsou rozsety staré zemanské statky, kde se rodívali selští rebelové jako ve Rtyni; ale dnes tam vládne průmysl, a kilometry ručníků a grádlů se rozvíjejí z Úpice do světa. Vzpomínám si na australské a čínské známky, známky z Indie a Kapské kolonie, které jsem sbírával v koších továrních pisáren; sbíral jsem je s podivem jako tolije nad Žabokrky nebo vstavače na Brendách – dnes na ně myslím jako na malé dokumenty toho, jak se kraj „Babičky“ a „U nás“ změnil.

/1926/

KRAJ JIRÁSKŮV

Ten kout podhoří mezi Úpou a Metují byl světem našeho dětství; jeden dědeček hospodařil na živnosti nad Babiččiným údolím a znával ještě bláznivou Viktorku; druhý, pan otec z Hronovského mlýna, vozíval studentu Aloisovi do Hradce bochníky chleba a šestáky šajnů od pekařů Jirásků. Mezi údolím Metuje a Úpy se vlní mírné kopce z červeného pískovce, proseté stříbrnými březovými hájky a temnými smrčínami a borčky; na kopcích rozhozeny samoty, kde ještě za našeho dětství od rána do noci tloukly ruční stavy pohorských písmáků, duchařů a sektářů balcaráků.

Kousek výš probíhá klikatá čára jazykové hranice, která se za Náchodem prolamuje do Pruska, do Kladska. To sousedství dvou národností bývalo tiché a pokojné; Němci ve svých michlovských čepicích a vestách posetých lesklými knoflíky mluvili nářečím, kterému ani rakouské úřady nerozuměly; neměli skoro žádný styk s námi a my s nimi; ta jazyková hranice byla jako konec světa, za kterým už nic není. Blizoučká hranice říšská byla i branou, kudy odcházela a tajně se vracívala náboženská emigrace; tu elegickou tradici najdete podnes v krkonošských hloubalech a duchařích.

Přirozený spád celého kraje je k Josefovu a Hradci, městům vojanským a tereziánským; ještě podnes mívají tamní

statky vnitřní zdi dvojité, aby sloužily za tajné sýpky pro případ války. Málokterý kraj u nás má tolik válečné minulosti jako ta mírná končina; Jiráskův historicismus je přímo lokální tradice. Náchodský a ratibořský zámek vyvolává jinou tradici, rokokovou a dvorskou: tradici vévodských domů a pánů Franců, odbojných rychtářů ze Rтынě a osvícených páterů. Ten kout země leží na silnici dějin, ale přitom v intimním a skoro uzavřeném ústraní; velmi stará minulost dožívala v jeho podhorských zákoutích a samotách, v dřevěných chalupách vyřezávaných štítů a sloupků. Minulost, do které se Jirásek vracel, nebyla ještě minulostí v kraji jeho dětství. Dole uzavírá Jiráskův kraj Hradec, město jezuitské a buditelské. Tamní učitelé Aloise Jirásky byli i učitelé našeho otce; byl tam profesor, který místo rakouských dějin přednášel oktávánům po celý rok o francouzské revoluci. Nezapomínejme na starý Hradec, mluvíme-li o Jiráskovi.

Říká-li se krajině kolem Hronova Jiráskův kraj, děje se to plným právem; toho čestného přisvojení je hoden Jirásek i jeho kraj. I když Alois Jirásek náleží celému národu a je jím milován, podržel ve svém celém díle tu skoro přírodní krásu a intimnost svého kraje mezi Brendami a Hejšovinou: kraje nepatetického, naivně otevřeného a mírného, cudného a jemného; kraje, který v dějinách víc lidově trpěl nežli vedl, ale který se tiše a houževnatě udržel v typickém češství na samotném pomezí naší národní oblasti. Na rakvi našeho nejnárodnějšího spisovatele nesmí scházet kytička tolijí a pryskyřníků z vlhkých luk nad Hronovem.

/1930/

KOUSEK ZEMĚ

Pěkný oblý vršek a na něm kulatý zámeček nebo spíše věž s půlměsícem nahoře a starým hájem dokola; ten zámeček je vidět na míle cesty, a dole je staré dřevěné městečko se spícím náměstím a těžkým kostelem – nu, jste už doma? Vždyť je to Sobotka a ten zámeček je Humprecht, kde žila ta „paní, co ovčáčka milovala“ – což se ostatně zpívá o každém českém hradu a zámku; ovčáctví bylo patrně za starých časů velmi rozšířené. Na hřbitově leží básník Šolc a na břehu Žehrovky Fráňa Šrámek, který se tam chodí koupat a tvrdí, že je to nejkrásnější místo na světě; a kolem je tichý a sladký kraj, kde začal zeleně a modře malovat Václav Špála. Zeleně, modře a žlutě, neboť nesmíme zapomenout na pěknou úrodu klasů; pak přijdou černé lesy, černé Trosky a černá hora Mužský, a tam docela vzadu, to je Bezděz a Ještěd a modrý Kozákov a ještě mnoho jiných kopců, které vám nemohu pojmenovat. Ale pak jsou tu ještě zelená údolí mezi skalami; ty skály nejsou divoké ani pochmurné, nýbrž mírné a romantické a putujete mezi nimi se zvláště lehkým srdcem, až přijdete k hradu Kosti, kde také žila „paní, co ovčáčka milovala“; chodila s ním asi do údolí Plákanek, kde podnes je vzduch milostný a vlahý.

Je to končina trochu z ruky; proto je asi tak hezká a důvěrná; psi ve vsích na vás ani nezaštěkají – nikde na světě jsem

neviděl tak hodné psy. V podvečer myriády malých žabiček vylézají z příkopů a putují přes silnici směrem na východ; semtínská lípa se dívá přes dozrálá žita na Trosky a Trosky na semtínskou lípu, neboť není známo, kdo z obou je starší. A když se setmí, dřevěné městečko ševců pod Humprechtem

honem usíná; čtverečné náměstí si přetáhne peřinu tmy až přes hlavu, neboť, to víte, když svítí hvězdy, nemusejí svítit lampy, a když hvězdy nesvítí, mají jít lidé spát. Jenom před mnoha a mnoha lety ta paní, co ovčáčka milovala, nemohla usnout tak brzo jako Sobotka; vykradla se v noci z vysokého zámku a šla s tlukoucím srdcem za svým ovčáčkem, ale ani jediný

pes ze vsi za ní nezaštěkal, jen pohnul oháňkou a nechal ji tiše jít cestami, jež vedly mírně nahoru a dolů, nahoru a dolů jako dnes. To všechno vám ovšem nemohu nakreslit; ale zato jsem vám nakreslil Fráňu Šrámka, který se tu na tom náměstí narodil. On sice tvrdí, že tak nevypadá, ale není to pravda; když má žízeň, vypadá docela tak, jenomže je brunátný a dívá se blankytně modře a špička nosu mu pořád jede po všech vůních a výparech plodné země.

A tady ve studeném potoce a na palčivých cestách žňových polední, rozběhaný, rozdívaný, křepký a žízňivý všemi smysly

zapomíná nadobro na veliké a hořké trápení, které se jmenuje literatura.

Je tu na jednom kopci místo, odkud je vidět všechno, nebe i zemi; a na tom místě stojí jeho zámek v povětrí. Nemusel by to ani být zámek; mohla by to být jen pastouška pro modrookého lyrického ovčáčka...

/1925/

BÁSNÍKOVA SOBOTKA

Chceme-li popsat kout, ve kterém se Fráňa Šrámek cítí nejvíc doma, musíme jej zabrat hodně zeširoka; neboť větří-li Šrámek přírodu, rozběhne se za ní daleko ven, a všechny pěšiny kolem Sobotky jsou cesty Šrámkovy; i ten obzor dokola náleží k jeho domovu. Na jih se to pomalu, mírnými vlnami sváží k labské rovině, které Podhoráci říkají kraj; na východ je Valdštejnův Jičín a Prachovské skály, na západě Mladá Boleslav se svým hradem; a mezi oběma starými městy se obloukem táhne bohatý obrys Českého ráje, pohanská hora Mužský, Kozákov, Hrubá Skála, Panna a Bába, dvojvrší Trosek; a docela vzadu se modrá dlouhé pásmo Jizerských hor a Krkonoš. To tedy je Šrámkův obzor; v jeho samém středu je Šrámkova Sobotka, město básníků, ševců a kantorů; nebo ještě přesněji řečeno, čepem a osou toho kraje je starý černínský zámček Humprecht, trochu exotická okrouhlice, trčící na vršku nad kadeřavým hájem. To prý je ten „krásný zámek nedaleko Jičína“, pod nímž žil ovčáček, co měl mladého syna; „a v tom zámku žila panna, ta ovčáčka milovala,“ jak praví píseň, při níž Fráňa Šrámek dojatě a mocně přiznává druhý hlas, když přijde jeho chvíle.

Sobotka sama: staré městečko, ale už tam taky ubývá dřevěných chalup s podloubími, kde se za starých časů zatloukaly floky do jarmarečních bot. Nad starým náměstím se vznáší mohutný kýl chrámové lodi mezi bachratými bárkami lidských krovů. Byl jsem tam jedné měsíční noci, kdy se to všechno opravdu houपालo jako lodice ve spícím přístavu; a shora se na to díval zhaslý maják Humprechtu. Bylo to asi po těch vyzpívaných písničkách, kdy Fráňa Šrámek poctivě a věrně přiznával baryton; a celý sobotecký přístav se od toho rozkolácel na nesmírném oceánu letní noci.

Jeden z těch plecitých měšťanských domů proti kostelu: tam po léta bydlívá u staré maminky mladý hoch Fráňa. Pravda, měl by psát; už je na čase, aby měl z toho rozum; ale místo psaní hodí perem a běží někam ven. Kam by běžel: asi k semtínské lípě, obrovské jako dóm a bzučící včelami jako nesmírný úl; nebo seběhne do údolí Plakánek, kde to opravdu

pláče potokem na milostné louce mezi dvojí stěnou lesů a skal. Je-li na světě údolí, kudy mají putovat jenom milenci, a když už někdo sám, ať je to básník – tedy je-li na světě údolí mladé lásky a mladého hoře, pak je to Šrámkovo údolí, které se jmenuje Plakánek. Na dolním konci je zataraseno Kostí, starým a zavalitým hradem, takovým hrozně chlapským zdívkem mezi všemi baštami a hlídkami světa; ukrutný příkaz tvrdosti na konci údolí lásky. Anebo je tam v lesích studený potok rusalcin s kaskádami a tůňkami; a tam se koupe ta celá mládež s Fráňou Šrámkem v čele; jakže, tenhle zvučný, svalnatý a rovný pařízek, to že je Fráňa Šrámek? Už to tak bude; tady v tom kraji starých hradů a pohanské přírody se neměří čas na desítky let, nýbrž na staletí a vteřiny. A zejména život básníkův se nedá označit léty; neboť je udělán z věčnosti a z okamžiků, které prchají jako třpyt slzy nebo záchvěv bolestně sladkého úsměvu.

A ještě je tam jedno místo: hrob básníka Václava Šolce na hřbitově soboteckém. I tam chodívá Fráňa Šrámek s kytíčkou vzpomínek; neboť tady se to, co miluje ve svém kraji, příroda, mládí, něha a rytířství, uzavírá tím, co je mu nejdražší: osudem, který je vrchovatě naložen i jemu; osudem býti básníkem.

/1937/